

REGIMENT DE LA COSA NATURAL

A propòsit de la primera avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya (2000-2004)

Josep M. Mallarach i Carrera*, ***,
& Josep Germain i Otzet**, ***

Rebut: 15.11.04

Acceptat: 20.12.04

Resum

S'ofereix una reflexió de l'avaluació de l'efectivitat del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, promoguda per la Institució Catalana d'Història Natural, a partir del treball realitzat en el període 2000-2004. Aquest treball s'emmarca en el context internacional de l'avaluació de l'efectivitat de la gestió de les àrees protegides i conté una valoració sobre la metodologia, el procés seguit i els resultats obtinguts. Conclou amb una sèrie de recomanacions i propostes de cara a la utilització de la diagnosi elaborada i per aprofitar aquesta experiència per impulsar noves avaluacions, tant d'àrees protegides individuals com de sistemes d'espais naturals, desenvolupant d'aquesta manera la funció d'observatori viu del Pla d'Acció per als Espais Naturals Protegits de l'Estat Espanyol que es va atorgar a aquesta avaluació.

MOTS CLAU: avaluació, Catalunya, efectivitat de la gestió, espais naturals protegits, parcs.

* Apartat 148. 17800 Olot.

A/e: mallarach@natura.ictnet.es

** Roger de Llúria, 36. 08223 Terrassa.

A/e: jgermain@go.jazztel.es

*** Membre de la Institució Catalana d'Història Natural i coordinador de l'avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya

Abstract

On the first assessment of the system of protected areas in Catalonia (2000-2004)

We offer a reflection on the assessment of the effectiveness of the system of protected areas in Catalonia. This project was undertaken by the Institució Catalana d'Història Natural in 2000-04. The study falls within the context of the international assessment of the effectiveness of protected areas management, including an assessment of the methodology and the processes followed, as well as the diagnosis produced. The paper concludes with a series of recommendations and proposals for applying the diagnosis, as well as using the experience acquired to promote other evaluations, of either individual protected areas or systems of protected areas, developing in this way the role of Living Observatory that the assessment of the system of protected areas in Catalonia fulfils in the Action Plan for Protected Natural Areas in Spain.

KEY WORDS: Catalonia, assessment, management effectiveness, protected areas, parks.

Resumen

A propósito de la primera evaluación del sistema de espacios naturales protegidos de Cataluña (2000-2004)

Se ofrece una reflexión sobre la evaluación de la efectividad del sistema de espacios naturales protegidos de Cataluña, promovida por la Institución Catalana d'Història Natural, a partir del trabajo realizado en el período 2000-2004. El trabajo, enmarcado en el contexto internacional de la evaluación de la efectividad de la gestión de las áreas protegidas, contiene una valoración sobre la metodología, el proceso desarrollado y los resultados obtenidos. Concluye con una serie de recomendaciones y propuestas para la utilización del diagnóstico elaborado y también con vista a utilizar dicha experiencia para impulsar nuevas evaluaciones, tanto de áreas protegidas individuales, como de sistemas de espacios naturales, en congruencia con la función de Observatorio Vivo del Plan de Acción para los Espacios Naturales Protegidos del Estado español que se concedió a dicha evaluación.

PALABRAS CLAVE: evaluación, Cataluña, efectividad de la gestión, espacios naturales protegidos, parques.

Introducció

Un cop acabada l'avaluació del sistema d'espais naturals de Catalunya i mentre s'està treballant en l'edició de la publicació que recollirà de manera detallada la diagnosi obtinguda, és un bon moment per fer una reflexió de caire general sobre el procés que s'ha seguit, valorar fins a quin punt s'han assolit els objectius plantejats a l'inici del procés i extreure'n altres lliçons que puguin tenir interès més enllà del propi projecte o de l'àmbit territorial en el que s'ha aplicat.

Abans d'entrar en matèria, escau glossar la rellevància d'aquesta iniciativa de la Institució Catalana d'Història Natural, que ha estat capdavantera en tres fronts. Per començar, ha estat la primera vegada que s'ha dut a terme l'avaluació de tot un sistema d'espais naturals

protegits, no sols als Països Catalans, ans també als estats espanyol i francès. Segonament, es tracta de la primera aplicació del marc metodològic proposat per la Comissió Mundial d'Espais Protegits de la Unió Mundial per a la Conservació de la Natura (UICN) a tot un sistema d'espais naturals protegits europeu (Hockings *et al.*, 2000). En tercer lloc, ha estat també el primer cop que, en el si de la Unió Europea, s'ha dut a terme una avaluació d'aquesta mena, de manera externa i independent, amb un procediment participatiu i amb el compromís de difondre'n públicament els resultats.

Protegir i gestionar amb eficàcia els espais naturals

La protecció d'un espai natural no pot ser una finalitat en si mateixa, per més demanda social o per més mandats legals que l'avalin, sinó que ha de ser un mitjà per aconseguir finalitats superiors, entre les quals destaquen la conservació, la protecció o la restauració del patrimoni natural i, de vegades, cultural, així com el foment de certes activitats o usos públics, generalment de caire recreatiu, científic o pedagògic.

Si bé la conservació dels valors naturals és un dels principals objectius pels quals es declara protegit un determinat espai natural, en moltes ocasions la declaració s'ha utilitzat per fer front a pressions, impactes o amenaces que ja feien perillar la integritat dels hàbitats o de les espècies d'un espai natural concret. Així, per exemple, parcs naturals tan emblemàtics com els dels aiguamolls de l'Empordà i la zona volcànica de la Garrotxa es van establir, en el primer cas, per bloquejar l'amenaça d'una gran marina residencial, que ja havia iniciat les seves obres, i, en el segon cas, per aturar unes activitats extractives que tenien permisos legals per arrasar tots els volcans de la zona.

En aquest sentit, doncs, algunes declaracions proteccionistes van ser reaccions, de vegades extremes, a agressions o a amenaces, més que no pas iniciatives preventives, com hauria estat desitjable. Ben diferent fou el cas del Pla d'Espais Naturals d'Interès Natural (1993), impulsat des de la Generalitat de Catalunya a partir d'un conjunt de criteris ecològics i de planificació, per atorgar una protecció bàsica a les mostres més rellevants del medi natural català, en el que també s'hi inclouen tots els espais naturals protegits amb anterioritat.

La situació en la que es troben els espais naturals protegits és extraordinàriament complexa, a Catalunya potser encara més que en altres països. La interacció de polítiques sectorials de cinc àmbits administratius diferents (municipal, comarcal, català, espanyol i europeu) sovint poc coordinades, entre altres coses perquè es troben en canvi quasi constant, dona resultats quasi impossibles de preveure. Ningú no pot estranyar-se, doncs, que els efectes negatius i inesperats d'unes polítiques o altres apareguin ara i adés, de manera inexorable. I a més, com que les interaccions varien contínuament, l'efectivitat de les polítiques de conservació dels espais naturals protegits depèn, en gran mesura, de la seva capacitat d'adaptació i resposta als nous reptes que creen altres polítiques sectorials.

A Catalunya hi ha una colla d'espais naturals protegits, sobretot parcs naturals, que reten comptes i que publiquen, anualment, una memòria d'activitats. Però no n'hi ha cap que avaluï periòdicament els resultats obtinguts de les activitats que duu a terme, és a dir, que informi de la seva eficàcia o eficiència. L'eficàcia mesura el grau en què s'han assolit els objectius, mentre que l'eficiència mesura el cost que això ha suposat, una part del qual pot ser valorat de manera monetària i la resta, en altres unitats de mesura. Ara bé, a part dels resultats que hom espera, en els espais naturals protegits se'n produeixen sempre d'inespe-

rats. I l'anàlisi d'aquests resultats mostra que són molt diversos: poden donar-se dins o fora de l'espai protegit; poden ser beneficiosos, neutres o perversos en relació amb els objectius de conservació; poden manifestar-se a curt, mitjà o llarg termini; i, en qualsevol dels supòsits precedents, poden ser efímers o permanents. Els més cridaners, com és lògic, solen ser els efectes perversos que es donen a curt termini dins de l'espai protegit, tot i que no són necessàriament els més greus (Mallarach, 2000).

L'avaluació de la gestió

En un context com el que s'acaba de descriure, l'avaluació esdevé una peça clau. Serveix per fer balanç dels assoliments, per adaptar la planificació i la gestió als nous reptes, i per millorar-ne l'efectivitat. Hauria d'interessar no sols als seus responsables directes, sinó també a la població local, a ONG nacionals o internacionals i a universitats i centres de recerca. I també a altres administracions públiques, entitats o sectors socials que vulguin fiscalitzar la seva activitat i els fruits que se'n desprenen.

El IV Congrés Mundial de Parcs, celebrat a Caracas (Veneçuela) el 1992, va concloure que «la gestió efectiva és un dels quatre problemes principals que tenen els espais naturals protegits a escala mundial». Per fer-hi front, es va demanar que s'elaboressin plans d'acció dels espais naturals protegits, cosa que es féu a Europa (UICN, 1994), i es va instar a la Unió Mundial per a la Conservació de la Natura a que desenvolupés un sistema per avaluar-los i fer-ne el seguiment, actuació aquesta que també s'ha dut a terme (UICN, 2003a).

Onze anys més tard, en el V Congrés Mundial de Parcs, celebrat a Durban (Sud-àfrica), les propostes relatives a l'avaluació de l'efec-

tivitat de la gestió dels espais naturals protegits ja constitueixen una part remarcable de les recomanacions i del pla d'acció que s'hi va adoptar (UICN, 2003b).

Mètodes d'avaluació dels espais naturals protegits

Al llarg del darrer decenni del segle vint, hi ha hagut, en moltes parts del món, una florida de metodologies per avaluar l'efectivitat dels espais naturals protegits, promogudes tant per organismes públics com per entitats privades. Aquest desenvolupament no s'ha limitat als països anglosaxons, els que tenen més tradició d'auditories de polítiques públiques, com el Regne Unit, Austràlia, Canadà i els EUA, tot i ser-hi remarcable, sinó que ha abastat nombrosos països centreamericans, africans o asiàtics, on moltes de les avaluacions dels espais naturals protegits s'han vinculat a programes d'ajut internacional (Courrau, 1999; Cifuentes & Izurieta, 1999). Paradoxalment, alguns països occidentals que exigeixen auditories als espais protegits dels països en vies de desenvolupament no les duen a terme a casa seva.

Dins del sector semipúblic, destaca el marc metodològic desenvolupat per la Comissió Mundial d'Espais Protegits de la UICN (Hockings *et al.*, 2000). Dins del sector no governamental, escau destacar el mètode d'avaluació ràpida (RAPPAM) desenvolupat pel Fons Mundial per a la Conservació de la Natura (Erwin, 2002), el mètode de reducció d'amenaques desenvolupat per Margulis i Salafsky (2001), el mètode de les cinc *s* que ha desenvolupat The Nature Conservancy (2002) —l'organització que gestiona el sistema de reserves naturals privades més extens del món—, la metodologia participativa desenvolupada per la influent National Parks Association en els parcs nacionals dels EUA i, a Europa mateix, l'avaluació de l'efectivitat dels plans de gestió de la xarxa

Eurosite (Klemen, Hendriks, Massey & Warner, 1996).

En aquells països on les auditories o avaluacions han estat institucionalitzades, acostumen a ser periòdiques, formalitzades i vinculants. Si, a més, els països estan regits per democràcies participatives, sol haver-hi participació dels principals sectors i els seus resultats acostumen a fer-se públics. Cap d'aquests dos supòsits es donava a Catalunya quan es va iniciar aquesta avaluació.

Propostes del pla d'acció estatal per als espais naturals protegits pel que fa a l'avaluació

Després d'un llarg procés participatiu, el 2002 es va aprovar el Pla d'Acció per als Espais Naturals Protegits de l'Estat espanyol (Múgica & Gómez-Limón, 2002), un document estratègic que desplega el pla d'acció per als espais protegits d'Europa de 1994, adaptant-lo a l'Estat espanyol. Aquest pla, tot i no tenir cap força legal vinculant, és, des d'aleshores, el màxim referent en matèria de política d'espais protegits de què es disposa a Espanya.

El capítol vuitè d'aquest pla d'acció és dedicat a l'avaluació de la gestió dels espais naturals protegits. Després d'una diagnosi de la situació a l'Estat espanyol, formula set recomanacions, d'entre les quals considera prioritàries les quatre següents:

—Els organismes responsables dels espais naturals protegits han de formalitzar el seu compromís d'avaluar periòdicament la planificació i la gestió de les xarxes i els espais i d'adequar-les en aquells aspectes que puguin ésser millorats.

—Impulsar la realització d'avaluacions operatives que reflecteixin l'abast del compliment

dels objectius dels espais naturals protegits i el seus costos.

—Assegurar la participació d'auditors interns i externs en les avaluacions, per garantir-ne l'objectivitat i la credibilitat

—Els principals usuaris de les avaluacions de gestió han de ser els òrgans gestors i rectors dels espais naturals protegits i el seu organisme responsable superior, però han de ser difoses, també, per informar la societat.

D'entre els observatoris vius proposats en aquest capítol, el de l'avaluació realitzada a Catalunya és l'únic que abasta tot un sistema d'espais naturals protegits d'una comunitat autònoma, i és l'únic, també, que ha anat rentant comptes del seu desenvolupament, tant a escala mundial com a escala europea i estatal (Mallarach, 2004).

Experiències prèvies a Catalunya

D'entre les escasses experiències prèvies d'avaluació d'espais naturals protegits a Catalunya, se'n poden destacar dues: l'ecoauditoria del Parc Natural del Montseny i l'avaluació de les reserves naturals de la zona volcànica de la Garrotxa.

L'ecoauditoria del Montseny es va dur a terme l'any 1995, quan es complien vint anys de l'aprovació del pla especial del parc, just en un moment en que la seva gestió era posada en dubte. Fou promoguda pel Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, l'Administració responsable, i realitzada per diversos equips d'investigadors vinculats a universitats catalanes.

Es volien valorar els canvis que s'havien produït en els sistemes naturals (tant en les aigües com en la flora i la vegetació, la fauna i el paisatge), sobreentenenent que eren els resultats de la gestió. En cap moment, però, es va auditar la gestió del parc, ni la seva planifi-

cació, de manera que no es va poder establir cap relació entre elles i els efectes observats, ni tampoc es varen poder efectuar gaire propostes de millora, tret de les que es referien a cobrir manques de dades, paradoxalment força abundoses, atès que el Montseny ha estat un dels espais naturals protegits més estudiats de Catalunya.

En la majoria dels aspectes, els avaluadors constataren que, atès que les condicions inicials, les de 1977, eren insuficientment conegudes, no els era possible valorar si la situació havia millorat o empitjorat al llarg dels dos decennis examinats. Com a excepció hi havia les tretze reserves naturals qualificades, on els autors consideraven que hi havia hagut una pèrdua de qualitat en cinc reserves, millores en quatre i cap canvi apreciable en la resta.

El treball va ser publicat el mateix any 1995 i va esdevenir la primera —i de moment encara l'única— auditoria d'un espai natural protegit publicada a Catalunya (Panareda *et al.*, 1995).

El segon exemple és l'auditoria operativa de les vint-i-sis reserves naturals parcials de la zona volcànica de la Garrotxa, establertes per la Llei de protecció 12/1982. Es tractava d'una avaluació realitzada per l'equip gestor del parc natural, la qual es va presentar a la seva Junta de Protecció el vuit de novembre de 1991. En l'auditoria s'examinava com havia variat el grau de conservació de les reserves naturals parcials durant els nou anys transcorreguts des de l'aprovació de la Llei de protecció, així com l'ús i l'efectivitat de tots els instruments de gestió utilitzats per l'equip gestor.

La conclusió era que, fins aleshores, només dues reserves havien millorat el seu estat de conservació, que set es mantenien sense canvis i que les disset restants havien empitjorat des de la seva declaració com a reserva, considerant-se que l'empitjorament era greu o molt greu en quatre d'aquestes últimes.

L'auditoria acabava amb diverses propostes, com ara l'adquisició o l'expropiació dels terrenys de les reserves de propietat privada, llevat dels casos en què es poguessin establir convenis de col·laboració de llarga durada amb els propietaris, i l'aplicació d'instruments disciplinaris en cas d'infracció.

Atès el caràcter d'informe intern, aquesta auditoria no ha estat mai publicada, malgrat el seu caràcter pioner, però pot ser consultada al Centre de Documentació del Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa (Mallarach, 1991).

Les especificitats de l'avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya

El model d'avaluació aplicat al sistema d'espais naturals protegits de Catalunya estava condicionat per quatre components: el marc metodològic escollit, les característiques del sistema per avaluar, el tipus d'entitat que promovia l'avaluació i la voluntat que es fes de manera participativa.

Pel que fa al marc metodològic, es va optar pel proposat per la Comissió Mundial d'Espais Protegits de la UICN, molt flexible i adaptable a una gran diversitat de situacions, el qual es va aplicar en el grau d'intensitat més elevat, el centrat en els resultats, i es basava en l'aplicació de sis grups d'indicadors: estat i context, legislació i planificació, mitjans, funcionament, activitats i serveis i resultats (Hockings *et al.*, 2000).

Si bé el marc metodològic de la Comissió Mundial d'Espais Protegits venia definit amb força claredat, la seva aplicació a un determinat sistema d'espais naturals protegits exigia una lògica adaptació i concreció, motiu pel qual varen convocar-se diverses reunions tècniques, obertes a tots els experts en la matèria, i es va realitzar una prova pilot per acabar defi-

nint els vuitanta-cinc indicadors que, agrupats en les sis classes esmentades, s'aplicarien a tots els espais naturals protegits del sistema.

A més d'aquest marc metodològic, també es van tenir en compte algunes de les recomanacions establertes per Eurosite en l'apartat d'avaluació del seu manual de plans de gestió com, per exemple, tot allò que fa referència a les normes de conducta professional dels auditors d'Eurosite (Klemen, Hendriks, Massey & Warner, 1996).

No s'escau descriure en aquest moment les característiques del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, cosa que ja s'ha fet en altres publicacions (Germain & Mallarach, 2004), però sí remarcar la complexitat que suposava avaluar-lo a causa de l'elevat nombre d'espais que el formen, la diversitat de figures jurídiques que té, la notable superfície que abasta i el fet que pocs espais naturals tinguin una gestió directa sobre el terreny, el que augmenta les dificultats a l'hora de cercar les dades necessàries. Un altra dificultat addicional prové del fet que els espais protegits que tenen gestió directa depenen de diverses administracions i, per tant, aquesta gestió es realitza de maneres prou diferents; fins i tot hi ha alguns espais protegits que són gestionats per entitats privades o de caire social, de manera que el nombre d'interlocutors és també força elevat i divers.

El tercer condicionant a l'hora d'establir el model d'avaluació que s'havia de seguir venia donat per les característiques de l'entitat promotora de l'avaluació i encarregada de dur-la a terme. La Institució Catalana d'Història Natural és una organització científica que agrupa reconeguts experts en la matèria, però que no gestiona directament cap espai natural protegit, i que requereix necessàriament suport econòmic extern per dur a terme els seus projectes, però que, alhora, ofereix les garanties de rigor professional i d'independència tècnica necessàries.

D'altra banda, la implantació de la Institució Catalana d'Història Natural a bona part de les comarques catalanes, així com l'elevat grau d'expertesa i de motivació dels seus membres, facilitava, tot i que no resolía per complet, el poder disposar d'un avaluador per a cada un dels cent quaranta-vuit espais naturals protegits de Catalunya.

Altres característiques de la Institució Catalana d'Història Natural que van condicionar el model que s'havia d'aplicar estaven relacionades amb el fet de ser una entitat sense finalitat de lucre, de manera que el seu interès consistia més en impulsar una avaluació capdavantera, que pogués ser un referent d'utilitat en futures avaluacions, que no pas en interessos professionals. Atès que entre els seus objectius també hi figura la formació i la sensibilització, es va considerar com un component més de l'avaluació la formació d'estudiants, bàsicament de les llicenciatures de biologia, ciències ambientals i geografia, i la integració d'aquests en el projecte.

Un altre element que va caracteritzar l'avaluació fou la voluntat que es dugués a terme de manera participativa i que hi poguessin intervenir, en una etapa o una altra, els diferents agents implicats en la conservació i la gestió dels espais protegits, els experts i les institucions de caire científic, l'Administració i la població local.

Serveixi com a exemple el fet que la primera activitat del projecte va consistir en un seminari, realitzat a la Universitat de Girona l'octubre de l'any 2000, obert a la participació de tots els experts en la matèria, per definir els indicadors que calia aplicar, repetint-se aquestes reunions tècniques durant tota l'avaluació en diferents punts de la geografia catalana. Els mateixos avaluadors es van escollir, preferentment, en funció del seu coneixement del medi natural de cada espai i del context social en el que s'insereix.

També cal remarcar que han participat en aquest treball la major part dels centres uni-

versitaris de Catalunya, ja sigui elaborant les dades de determinats indicadors de certa complexitat, avaluant espais o organitzant diferents sessions tècniques.

És en aquest marc participatiu que també es va optar per dissenyar alguns indicadors de tipus qualitatiu que recollissin l'opinió de l'Administració i de les entitats locals. L'Administració hi participà a diferents escales, des dels gestors de cada espai protegit i els tècnics comarcals fins als propis serveis tècnics del Departament de Medi Ambient i Habitatge, que van fer el seguiment de tota l'avaluació, tant pel que fa a la definició dels indicadors com a l'hora d'interpretar les dades obtingudes.

L'avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya

D'ençà de la primera reunió tècnica que es va fer per definir els indicadors fins a la redacció de l'informe final, van transcórrer tres anys i es va comptar amb la participació, en alguna de les etapes, de més de cent cinquanta experts, entre els quals mereixen ser destacats els cent vint-i-sis avaluadors que hi van participar activament.

Com hom podia esperar en un projecte d'aquesta durada i amb un nombre elevat d'espais per avaluar i d'experts que hi col·laboraven, la figura del coordinador del projecte va esdevenir clau. També es va demostrat necessari comptar amb un seguiment tècnic a càrrec de la Direcció General de Medi Natural del Departament de Medi Ambient i Habitatge i un seguiment científic a càrrec de la Comissió d'Espais Naturals de la Institució Catalana d'Història Natural.

El pressupost disponible va permetre cobrir les despeses de desplaçaments i de materials, però no es va considerar convenient dedicar-hi de manera exclusiva cap expert, atès que

els objectius i la manera de fer de l'entitat promotora no eren de caire professional.

Les etapes del procés seguit es poden sintetitzar de la manera següent:

–Constitució de l'equip coordinador de la Institució Catalana d'Història Natural i dels mitjans de seguiment tècnic (Departament de Medi Ambient i Habitatge, equip encarregat del pla pilot i reunions periòdiques amb els avaluadors) i científic (Comissió d'Espais Naturals de la Institució Catalana d'Història Natural).

–Determinació de les figures de protecció per avaluar, elaboració de la llista i del mapa dels cent quaranta-vuit espais naturals protegits seleccionats i confecció d'una cartografia digital actualitzada de tot el sistema d'espais naturals protegits.

–Definició inicial dels indicadors per aplicar a partir de diverses reunions participatives i de consultes tècniques amb experts en la matèria.

–Realització d'un pla pilot en set espais naturals protegits, seleccionats amb criteris de representativitat, per valorar la idoneïtat dels indicadors, i revisió d'aquests en funció dels resultats obtinguts.

–Selecció dels avaluadors en funció de la seva experiència tècnica i del seu coneixement de l'espai per avaluar, tot considerant les restriccions deontològiques d'Eurosite.

–Aplicació dels vuitanta-cinc indicadors definits a totes les unitats diferents que integren el sistema d'espais naturals protegits, el que inclouïa treball de camp, de gabinet i entrevistes amb els principals agents implicats.

–Valoració per part dels gestors de cada espai natural protegit de la metodologia aplicada i dels resultats obtinguts en l'avaluació de l'espai que gestionen.

–Revisió independent de totes les avaluacions per garantir la uniformitat dels criteris

utilitzats en l'aplicació de cada indicador i esmenar possibles errades i omissions.

–Tractament estadístic de les dades de cada indicador per al conjunt de tots els espais i per a cada una de les deu figures de protecció avaluades.

–Interpretació dels resultats a càrrec de l'equip coordinador, amb participació dels avaluadors i, posteriorment, de les comissions de seguiment. Revisió de la diagnosi per incloure-hi les aportacions i els suggeriments rebuts.

–Revisió sistemàtica de la fiabilitat, significació i abast de la diagnosi mitjançant l'aplicació d'una clau dicotòmica expressament dissenyada per a aquesta finalitat.

–Redacció de l'informe final d'avaluació en el que es valoren els resultats obtinguts per a cada indicador i per a cada figura de protecció del sistema avaluat.

–Presentació i difusió de la metodologia seguida i de la diagnosi obtinguda, tant des del punt de vista tècnic com des del punt de vista de divulgació, a escala catalana, espanyola i internacional.

Els principals resultats obtinguts han estat els següents:

–Posar a punt una metodologia que pugui ser aplicada en successives avaluacions, ja sigui del sistema d'espais naturals protegits o, amb poques variacions, d'espais naturals protegits individuals. Aquesta aportació pot ser vàlida per a qualsevol altre territori de característiques similars a Catalunya amb simples canvis en alguns dels indicadors utilitzats, adaptació aquesta que tindria més a veure amb la informació disponible en cada cas que no pas amb qüestions de caire metodològic.

–Elaborar el primer diagnòstic complet i objectiu de l'estat i l'efectivitat del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya i esta-

blir el que podria considerar-se com el nivell de base per a successives avaluacions. La descripció més detallada dels valors i els resultats obtinguts en l'aplicació dels diferents indicadors es publicarà pròximament, tot i que ja se n'ha publicat un resum força complet (Germain & Mallarach, 2004) que està disponible a la web de la Institució Catalana d'Història Natural.¹

– Demostrar la utilitat i la necessitat d'avaluar periòdicament la gestió dels espais naturals protegits. El fet que el 2003, per primera vegada, alguns espais naturals de protecció especial hagin començant a considerar l'avaluació dels resultats com un component de les memòries anuals, és una prova de la influència que ha tingut aquest projecte.

– Demostrar la necessitat de contribuir a la formació d'experts en aquesta matèria. Tant els estudiants com bona part dels experts que van participar en l'avaluació van haver d'afrontar qüestions que fins llavors no s'havien plantejat i que els van obrir noves perspectives, valorant-se, doncs, de manera força positiva aquest component formatiu de l'avaluació.

– Fer arribar als diferents sectors implicats en la conservació dels espais naturals protegits, així com al conjunt de la societat, una diagnosi completa i objectiva sobre l'estat del sistema i l'efectivitat de la seva gestió. És per aquest motiu que des de l'inici del projecte ja es va elaborar un ambiciós pla de difusió dels resultats de l'avaluació, el qual comprèn des de la publicació dels resultats i la realització d'un programa televisiu de divulgació fins a la seva presentació en fòrums d'experts com la Secció de l'Estat Espanyol de la Federació de Parcs Naturals i Nacionals d'Europa i el Grup de Treball d'Avaluació de l'Efectivitat de la Gestió dels Espais Naturals Protegits de la UICN.

1. Un resum de quaranta pàgines dels resultats està disponible a <<http://www.iecat.net/ichn>>.

Conclusions i recomanacions

Arribats a aquest punt, s'escau formular una sèrie de conclusions, algunes de les quals van més enllà del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya.

Consolidar la pràctica periòdica de l'avaluació de les àrees protegides

A Catalunya hi ha poca tradició d'avaluar els resultats de les polítiques públiques, i les polítiques d'espais naturals protegits no són cap excepció. Una avaluació com aquesta, que ha estat realitzada amb una metodologia solvent que permet comparances internacionals i que ha fet públic l'estat i les tendències de tot el sistema d'espais naturals protegits de Catalunya, té un gran valor intrínsec i educatiu.

Aquesta avaluació té la voluntat d'encetar el camí, motiu pel qual hauria d'anar seguida d'avaluacions individualitzades d'alguns espais naturals, aquells que tenen els problemes més greus, i també, d'una nova avaluació de tot el sistema l'any 2007 o 2008 per, així, instaurar la desitjable pràctica de les avaluacions quinquennals. Ara que ja s'ha donat una empena inicial de formació, es considera que un equip multidisciplinari d'avaluadors, ben preparat, podria resultar més efectiu.

Elaborar el pla d'acció dels espais naturals protegits de Catalunya

Com qualsevol altra avaluació feta honestament, aquesta s'ofereix com a eina per ajudar a millorar la situació dels cent quaranta-vuit espais naturals protegits avaluats. Aquesta millora s'hauria d'assolir a través d'un pla d'acció per als espais naturals protegits de Catalunya que desenvolupés i concretés les directrius del Pla d'Acció per als Espais Naturals Protegits de l'Estat Espanyol.

Aquest pla caldria elaborar-lo de manera participativa i concertada entre tots els agents públics i privats implicats, de manera que permetés reorientar el model actual i així frenar o aturar les tendències negatives i millorar-ne l'eficàcia, l'eficiència i l'equitat. La gran aportació d'aquesta avaluació és la de facilitar una diagnosi comprensiva i matisada de l'estat i les tendències d'un sistema d'espais naturals protegits complex.

El 26 de març de 2004, en l'acte de presentació dels resultats de l'avaluació a la Universitat de Girona, el conseller de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, Sr. Salvador Milà, va lloar la qualitat de l'avaluació realitzada i es va comprometre a assumir-ne els resultats, a recolzar la seva difusió i a impulsar el pla d'acció esmentat.

Estendre i difondre les auditories operatives participatives

Seria desitjable que una avaluació com la que s'ha dut a terme per als espais naturals protegits de Catalunya es pogués impulsar en altres territoris veïns. Pel que fa a l'Estat espanyol, el fet que l'avaluació constés com a observatori viu del Pla d'Acció per als Espais Naturals Protegits de l'Estat Espanyol permet oferir aquesta avaluació com a experiència pilot per a totes les institucions i entitats interessades en aquest matèria.

Agraïments

Els autors regraden a totes les persones i institucions que han fet possible, amb el seu esforç i les seves aportacions, aquesta avaluació. En particular:

A la Direcció General de Medi Natural i la Direcció General de Polítiques Ambientals i

Sostenibilitat del Departament de Medi Ambient i Habitatge, a la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya i a la Diputació de Girona pel suport rebut.

Als avaluadors: Albert Cama, Albert Albertí, Àlex Sanz, Andreu Salvat, Anna López, Anna Pahisa, Anna Pasquina, Anna Pou, Anna Serra, Antoni Curcó, Antoni Mestres, Antonio Mayoral, Armand Ribes, Aurembiaix Llorens, Bernat Hereu, Carles Barriocanal, Carles Feo, Carles Martorell, Carles Xamani, Carme Casas, Cèsar Gutiérrez, Claudi Bages, Cristina Gaya, Cristina Torres, Dani Boix, David Carrasco, David Carrera, David del Río, David Guixé, Delfí Sanuy, Deli Saavedra, Elisa Carles, Elisenda Forés, Enric Bisbe, Enric Colomé, Enric Orús, Enric Pardo, Enric Parnau, Estela Inés Farias, Esther Garcia, Eva Clemente, Fermí Sort, Fernando Carceller, Ferran Alsina, Ferran González, Gemma Tolosa, Gerard Bota, Gerard Carrion, Iago Otero, Iolanda Verdugo, Israel Molinero, Ivan Afonso, Jaume Broto, Joan Basagaña, Joan Budó, Joan Devis, Joan Pedrol, Joan Pino, Jordi Badia, Jordi Baucells, Jordi Camprodon, Jordi Canut, Jordi Castelló, Jordi Cirera, Jordi Eneriz, Jordi Palau, Jordi Pietx, Josep Antoni Conesa, Josep Galobart, Josep Maria Capdevila, Josep Maria Mallarach, Josep Pintó, Josep Ribas, Josep Rosell, Josep Vila, Juan Bernal, Laia Capdevila, Laura Sala, Laura Zapata, Lluís Florit, Lluís Motjé, Maria Alba Junyent, Marc Bigas, Marc Olivé, Marc Ordeix, Marc Robert, Maria Jové, Màrius Domingo, Marta Ardiaca, Marta Picó, Marta Santaulària, Mercè Romero, Miquel Campos, Miquel Ventura, Mireia Cabrero, Miriam Colillas, Moisès Guardiola, Mònica Vidal, Núria Cid, Núria Jiménez, Núria Serena, Olga Maldonado, Pere Luque, Roger Arquimbau, Roger Pascual, Salvador Cid, Sandra Varga, Sara Perarnau, Sara Piqueras, Sebastià Cros, Segimon Rovira, Sergi Nuss, Sergi Saladié, Silvia March, Toni Costa, Vanesa Papiol, Virginia Masegosa, Xavier Basora, Xavier Béjar, Xavier Escuté,

Xavier Garreta, Xavier Grivé i Xavier Sabaté. La revisió de tots els registres va ser feta per Elisa Carles i Xavier Escuté, qui també es va fer càrrec de l'anàlisi estadística de les dades.

A la comissió tècnica de seguiment de la Direcció General de Medi Natural, constituïda per Salvador Grau, Jaume Vicens, Francesc Diego i Maria Peri.

A la Càtedra de Geografia i Pensament Territorial de la Universitat de Girona, al Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals, al Centre Especial de Recerca de Biodiversitat Vegetal de la Universitat de Barcelona, a la Facultat de Ciències de la Universitat Autònoma de Barcelona i a la Societat Catalana de Lepidopterologia per la seva col·laboració.

A títol més personal i per les seves aportacions tècniques i científiques, a Guillem Arribas, Jaume Brustenga, Marta Goula, Eduardo Mateos, Jaume Soler i Diego Varga.

A Xavier Carceller, Ferran Miralles i Salvador Grau per haver fet possible la indispensable col·laboració institucional del Departament de Medi Ambient i Habitatge.

Finalment, a totes les persones, tècnics, experts, institucions, entitats i empreses que han facilitat dades per a la realització d'aquesta avaluació: residents en els espais naturals protegits, ajuntaments, consells comarcals, tècnics comarcals del Departament de Medi Ambient i Habitatge, tècnics dels diferents espais naturals protegits, Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, Agència Catalana de l'Aigua, Programa de Política General de Muntanya del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, etc.

Bibliografia

CIFUENTES, M. & IZURIETA, A. 1999. *Evaluation of protected areas management effectiveness: Analysis of procedures and outline for a manual*. Article preparat per a la reunió del Grup de Treball de l'Efectivitat de la Gestió dels Espais Naturals Propis.

- COURRAU, J. 1999. Monitoring protected area management in Central America: A regional approach. *Parks*, 9(2): 56-60.
- ERVIN, J. 2002. *Rapid assessment and prioritisation of protected area management (RAPAM) methodology* [en línia]. WWF International. Gland (Suïssa). <<http://www.panda.org/parkassessment/>>
- GERMAIN, J. & MALLARACH, J. M. 2004. Avaluació del sistema d'espais naturals protegits de Catalunya. In: MALLARACH, J. M.; VILA, J. & VARGA, D. (ed.). *El PEIN deu anys després: balanç i perspectives*. Diversitas. Universitat de Girona. Girona. En premsa.
- KELEMEN, J.; HENDRIKS, J.; MASSEY, M. & WARNER, P. 1996. Audit. In: *Eurosite management planning toolkit*. Barcelona. Versió catalana de la Fundació Territori i Paisatge, 2001.
- HOCKINGS, M.; SOLTON, S. & DUDLEY, N. 2000. *Evaluating effectiveness: A framework for assessing the management of protected areas*. Best Practice Protected Area Guidelines Series, 6. Cardiff University. Cardiff. 117 p.
- MALLARACH, J. M. (cur.) 1991. *Informe intern sobre la conservació de les àrees de reserva establertes per la Llei 2/1982 de protecció de la zona volcànica de la Garrotxa*. Inèdit.
- MALLARACH, J. M. 2000. Evaluación de la gestión de los espacios naturales protegidos: Criterios, métodos y retos. *Actas del 5º Congreso Europarc-España. Complejo Intermareal Umia-O Grove*. Galicia, 1999. 53 p.
- MALLARACH, J. M. 2004. Evaluación del sistema de espacios naturales protegidos de Cataluña. *Boletín de la Sección del Estado Español de Europarc*, 18.
- MARGULIS, R. & SALAFSKY, N. 2001. *Is our project succeeding?: A guide to threat reduction assessment for conservation*. Biodiversity Support Program (WWF, TNC, WRI, USAID). Washington.
- MÚGICA DE LA GUERRA, M. & GÓMEZ-LIMÓN, J. (coord.) 2002. *Plan de Acción para los Espacios Naturales Protegidos del Estado Español*. Fundación Fernando González Bernáldez. Madrid. 165 p.
- PANAREDA, J. M. (et al.) 1995. *El Montseny i el futur: Estat i evolució dels sistemes naturals al parc naturals del Montseny (Ecoauditoria, 1997-1995)*. Diputació de Barcelona. Servei de Parcs Naturals. Barcelona. 278 p.
- THE NATURE CONSERVANCY 2002. *Esquema de las cinco S para la conservación de sitios* [en línia]. <<http://www.consci.org/scp/handbookes.htm>>
- UICN [UNIO MUNDIAL PER A LA CONSERVACIÓ DE LA NATURA] 1994. *Parks for life: Action for protected areas in Europe*. UICN. Gland. Cambridge.
- UICN [UNIO MUNDIAL PER A LA CONSERVACIÓ DE LA NATURA] 2003a. *Recomendaciones y Plan de Acción del Congreso Mundial de Parques* [en línia]. <<http://www.iucn.org/themes/wcpa/wpc2003/>>
- UICN [UNIO MUNDIAL PER A LA CONSERVACIÓ DE LA NATURA] 2003b. *Managing effectively in the face of change: What lessons have we learned?* UICN. Melbourne. Resultats d'un taller preparatori del Congrés Mundial de Parcs de 2003.